

FABRIKA JEGEROVOG RUBLJA I DRUGIH TEKSTILNIH IZRAĐEVINA "ŠUMADIJA" A.D. U BEOGRADU 1928-1944

Nenad Lukić^{1*}, Olivera Ćosović²

¹ Museum of Science and Technology, Belgrade, Serbia

* e-mail: nenad.lukic@muzejnt.rs

² Union of Engineers and Technicians of Serbia, Belgrade, Serbia

Scientific paper

UDC: 677(093) "1928/1944"

DOI: 10.5937/tekstind2304057L

Apstrakt: Razvoj tekstilne industrije u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca dvadesetih godina prošlog veka obeležilo je pre svega otvaranje brojnih fabrika. One su otvarane uz učešće domaćeg i inostranog kapitala i njihov broj je porastao sa 25 u 1919. godini na 290 u 1929. godini. Fabrika "Šumadija" a.d. osnovana je 1928. godine i bila je naslednik Fabrike trikotaže "Albala", nastala kombinovanim ulaganjem domaćeg, mahom jevrejskog i inostranog kapitala. Fabrika je poslovala od 1928. do 1944. godine, kada ju je u potpunosti preuzela Fabrika "Posavina". Većinski vlasnici Fabrike bili su braća Albala i braća Gadol. U radu su prezentovani podaci o osnivanju i radu Fabrike od 1928. godine do 1944. godine, njenoj vlasničkoj strukturi i organima upravljana, bazirani mahom na arhivskoj građi.

Ključne reči: tekstilna industrija u Kraljevini Srba Hrvata i Slovenaca, Fabrika tekstila "Šumadija", pamuk, vuna, braća Albala, braća Gadol.

TEXTILE FACTORY „ŠUMADIJA” IN BELGRADE 1928-1944

Abstract: The development of the textile industry in the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes in the 1920s was primarily marked by the opening of numerous factories. They were opened with the participation of domestic and foreign capital and their number increased from 25 in 1919 to 290 in 1929. The "Šumadija" ad factory was founded in 1928 and was the successor of the Albala Knitwear Factory. It was created by the combined investment of domestic, mostly Jewish and foreign capital. The factory operated from 1928 to 1944, when it was completely taken over by the "Posavina" factory. The majority owners of the Factory were the Albala brothers and the Gadol brothers. The paper presents data on the establishment and operation of the Factory from 1928 to 1944, its ownership structure and management bodies, based mostly on archival material.

Keywords: textile industry in the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes, Textile factory Šumadija, cotton, wool, brothers Albala, brothers Gadol.

1. UVOD

Neposredno nakon Prvog svetskog rata i formiranja Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca započinje proces obnove zemlje i nešto izraženiji razvoj industrije. U početku se to odvijalo u uslovima ekonomskog liberalizma, ali kasnije se osećao sve veći uticaj države.

Tekstilna industrija je spadala u najrazvijenije grane industrije u Kraljevini. Njen razvoj je delimično pratio evropske trendove, a vlasnička struktura je bila takva da osim dve velike firme Tekstilne fabrike Koste Ilića i sinovi i Teokarović i komp, većina drugih fabrika bila je u vlaništvu jevrejskog ili inostranog kapitala. Fabri-

ka „Šumadija“ A.D. Beograd predstavlja upravo primer fabrike koja je osnovana uz učešće domaćeg jevrejskog i inostranog kapitala [1, 2].

2. OSNIVANJE FABRIKE „ŠUMADIJA“ I NJEN RAD U PERIODU 1928-1933. GODINA

Fabrika jegerovog rublja i drugih tekstilnih izrađevina „Šumadija“ A.D. Beograd osnovana je 05.07.1928. godine i bila je naslednik Fabrike trikotaže „Albala“, koja je pak nastala iz Firme „Šumadija“ koja je bila prost trgovački ortakluk Jakova Alkalaja i Salomona Gadola. Dozvola za rad Fabrike „Šumadija“ dobijena je od Ministarstva trgovine i industrije KSHS br. 4951 od 23. jula 1928. godine, a preduzeće je registrovano kod Industrijske komore pod brojem 173, 1929. godine. Protokolacija firme izvršena je kod Beogradskog prvostepenog Trgovačkog suda, pod brojem 59.563 od 23. avgusta 1928. godine. Na osnovu ovog rešenja započeto je prvo sa proizvodnjom jegerovog rublja u zgradi koja se nalazila u Ulici Vojvode Bogdana br. 16. [3] Fabrika je imala upisan osnivački kapital od 2,5 miliona dinara koji je bio podeljen u 5.000 akcija u vrednosti od 500 dinara [4]. Osnivači firme bili su: Jaša J. Alkalaj, industrijalac, Alfred Albala, trgovac, Jakov S. Davičo, direktor odeljenja Državne hipotekarne banke, Nahmah J. Levi, trgovac, Isak Mašijah, direktor Srpsko švajcarske banke, Jakov S. Konforti, trgovac, Moric D. Levi, direktor Kolonijalne banke, Moric de Majo, advokat, Moša A. Mevorah, trgovački agent i David S. Demajorović, trgovac. Akcije su bile podeljene na sledeći način: Moša Mevorah je raspolagao sa 400 akcija, Salomon Gadol sa 1100, Heskija Gadol sa 1100, Moric De Majo sa 200, Alfred Albala sa 1000, Jaša Alkalaj sa 20, Avram Koen sa 1000, Nahman Levi sa 20, David Demajorović sa 20, Jakov Konforti sa 20, Isak De Majo sa 40, Jakov Davičo sa 20, Moric D. Levi sa 20 i Isak Mašijah sa 20 akcija. Cilj Društva bio je razvijanje podizanje i usavršavanje proizvodnje i prodaje svakovrsnog rublja, trikotaže, triko i kožnih rukavica, pletenih i prepletenih izrada, te pamučnih, vunjenih i svilenih tkanina [5]. U Upravni odbor firme ušli su Salomon i Heskija Gadol, Alfred i Jakov Albala, Moric de Majo i Moša Mevorah [6].

Fabrika se nalazila u staroj zgradi Jugoslovenske agrarne banke, koja je i ranije služila u industrijske svrhe. Objekat je bio od tvrdog materijala. Pojedina odeljenja bila su dovoljno velika i osvetljena, sa betoniranim podom, okrečena i u potpunosti su odgovarala svrsi za koju su bila namenjena. Fabrika se sastojala iz sledećih odeljenja: Odeljenje za pletenje sa 18 okruglih stojećih mašina za prepletanje, 3 mašine za namotavanje, 1 rendermašinom, 1 mašinom za namota-

vanje štofa, Odeljenje za apertiranje sa 1 mašinom za čupanje, Odeljenje za konfekciju sa 18 šivaćih mašina sa motornom snagom, Odeljenje za presu sa jednom ručnom presom, Odeljenje za krojenje, magacin prediva i komora za otpatke. Pogon su davala dva elektromotora prikačena na varošku mrežu od 12,5 i 10,5 ks, od kojih je jedan bio smešten u Odeljenju za pletenje, a drugi u ulaznom odeljenju Fabrike. Osvetljenje je bilo električno i sprovedeno cevima. Za grejanje je korišćen parni kotao od 4 atmosfere, koji se nalazio u ulaznom odeljenju. U početku je bilo zaposleno 50 radnika, mahom ženskog pola, dok je jedini majstor bio stranac sa dozvolom za rad. Fabrika je imala garderobu za radnike i engleske nužnike sa vodenim ispiranjem i česnama za pranje ruku. U njoj je izrađivano donje rublje i to 15-20.000 tuceta godišnje. Za izradu rublja sirovine su uvožene iz Čehoslovačke, a sve proizvedeno je plasirano na domaćem tržištu [1].

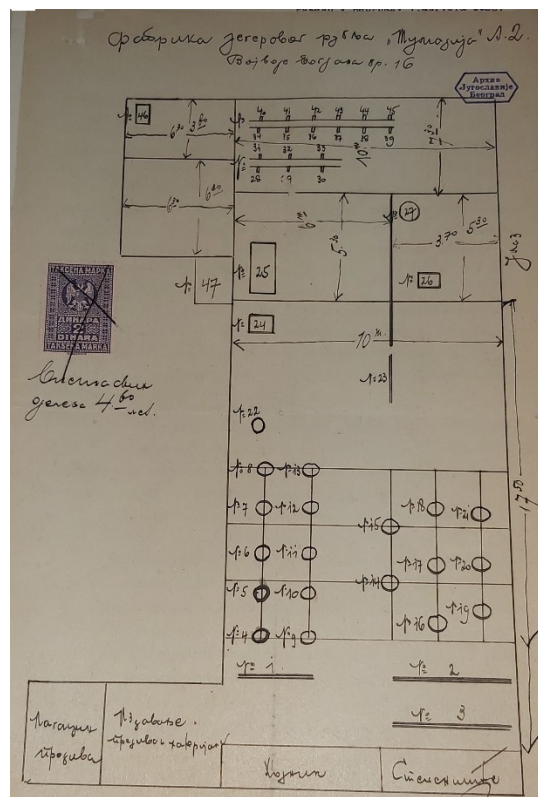
Početakom 1930. godine dolazi do proširenja proizvodnje i na ostale proizvode od tekstila i nova odeljenja su smeštena u zgradi u Ulicu kneza Miloša 92. Ministarstvo trgovine i industrije formiralo je Komisiju koja je dobila zadatak da poseti Fabriku i podnese izveštaj da li ista zadovoljava propise u cilju dobijanja dozvole za rad. U sastavu Komisije bili su: Dragiša Stojadinović inspektor Ministarstva, inženjer Radiša Nikolić, ekspert Ministarstva, Novak Popović, hemičar Ministarstva, inspektor rada i jedan lekar. Ova Komisija je posetila Fabriku 15. aprila 1930. godine i izvršila uvid. U izveštaju Komisije navedeno je sledeće: Fabrika je građena od tvrdog materijala, cigla u krečnom malteru i odgovarala je svim tehničkim i higijenskim propisima. Zaštita motora bila je zadovoljavajuća, protivpožarnog i sanitetskog materijala bilo je dovoljno. Motorna snaga dobijana je iz gradske mreže preko 9 elektromotora: 1 od 12,5 ks, 1 od 11,5 ks, 5 od 2, 4 ks i 1 od 0,5 ks. U virkeraju, Odeljenju za prepletanje nalazilo se 18 mašina za prepletanje (virkmašine), 1 rendmašina, 4 mašine za namotavanje, 2 mašine za oštrenje, 1 presa za peglanje, 1 mašina za čupanje (rauhmašina), 1 mašina za namotavanje (rollmašina); šivara: 36 mašina za šivenje; ketenštul: 4 komada kelanrazboja (ketenštul), 3 snovaljke, 1 mašina za namotavanje; odeljenje za izradu francuskih kapa: 1 mašina za čupanje, 1 mašina za sastavljanje, 1 mašina za valjanje; fabrika rukavica: 1 Stanzi presa, 1 mašina za krojenje, 43 šivaće mašine, 1 šlajfmašina za glačanje.

Početakom 1930. godine dolazi do proširenja proizvodnje i na ostale proizvode od tekstila i nova odeljenja su smeštena u zgradi u Ulicu kneza Miloša 92. Ministarstvo trgovine i industrije formiralo je Komisiju koja je dobila zadatak da poseti Fabriku i podnese izveštaj da li ista zadovoljava propise u cilju dobijanja

Slika 1: Fabrika u Ulici vojvode Bogdana 16, kolekcija Miloša Jurišića

dozvole za rad. U sastavu Komisije bili su: Dragiša Stojadinović inspektor Ministarstva, inženjer Radiša Nikolić, ekspert Ministarstva, Novak Popović, hemičar Ministarstva, inspektor rada i jedan lekar. Ova Komisija je posetila Fabriku 15. aprila 1930. godine i izvršila uvid. U izveštaju Komisije navedeno je sledeće: Fabrika je građena od tvrdog materijala, cigla u krečnom malteru i odgovarala je svim tehničkim i higijenskim propisima. Zaštita motora bila je zadovoljavajuća, protivpožarnog i sanitetskog materijala bilo je dovoljno. Motorna snaga dobijana je iz gradske mreže preko 9 elektromotora: 1 od 12,5 ks, 1 od 11,5 ks, 5 od 2, 4 ks i 1 od 0,5 ks. U virkeraju, Odelenju za prepletanje nalazilo se 18 mašina za prepletanje (virkmašine), 1 rendmašina, 4 mašine za namotavanje, 2 mašine za oštrenje, 1 presa za peglanje, 1 mašina za čupanje (rauhmašina), 1 mašina za namotavanje (rollmašina); šivara: 36 mašina za šivenje; ketenštul: 4 komada kelanrazboja (ketenštul), 3 snovaljke, 1 mašina za namotavanje; odeljenje za izradu francuskih kapa: 1 mašina za čupanje, 1 mašina za sastavljanje, 1 mašina za valjanje; fabrika rukavica: 1 Stanzi presa, 1 mašina za krojenje, 43 šivaće mašine, 1 šlajfmašina za glačanje. Fabrika je izrađivala zimsko i letnje triko rublje, zimске i letnje triko rukavice, prepleteni štof od svile i njegove izradevine i francuske vunene kape (Berete). Kapacitet proizvodnje zimskog i letnjeg rublja u jednoj smeni od

Slika 2: Šema Fabrike „Šumadija“ 1928. godine u Ulici vojvode Bogdana, Arhiv Jugoslavije

8 sati, 6 dana u nedelji godišnje bio je 30.000 tuceta; rukavice za isti period 40.000 tuceta, prepleteni štof od pamuka ili svile i njegove izrade 3.500 kg ili 2.500 tuceta i francuske kape 7.500 tuceta. Komisija je donela zaključak da Fabrika ispunjava uslove, a ministar trgovine i industrije je svojim rešenjem III br. 12.521 od 1. maja 1930. godine odobrio rad Fabrici tj. njenom pogonu u Ulici kneza Miloša 92, gde je premešteno i njeno sedište. U decembru 1930. godine izvršena je proba parnog kotla br. 700 iz fabrike Ašenbah i Šule u Ole, Vestfalen od 30 m² ogrevne površine i 8 sati radnog pritiska. Kotao je bio postavljen u posebnoj zgradi koja je odgovarala svim zakonskim propisima i koja je imala iznad toga spravu za spaljivanje dima, te nije mogla smetati susednim zgradama, kako je naveo inspektor parnih kotlova inženjer Karl Kacl [1]. Uz kotao je bio i gvozdeni dimnjak visine 25 metara. U martu 1931. godine došlo je do požara i tada je izgoreo krov te zgrade i jedan deo krova radionice, kao i nešto materijala, prevashodno kutija. Razlog požara, po izjavi direktora Alfreda Albale, bila je puka slučajnost i nesreća i moguće nešto lošija izolacija dimnjaka, jer je požar izbio na njemu. Na dim i stalno zagađenje žalio se i upravnik Bolnice za duševne bolesti, koja se nalazila preko puta Fabrike, pozivajući se na kršenje Zakona o radnjama, za šta je bila nadležna Uprava grada Beograda. Upravnik je tražio da se Fabrika izmesti,

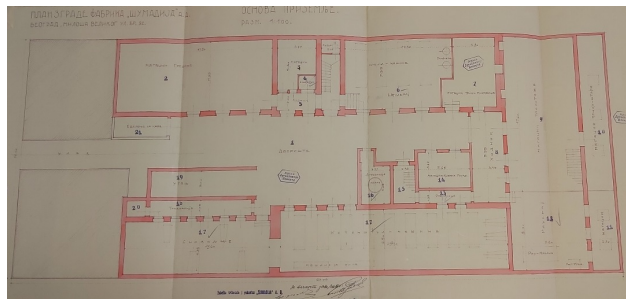
jer je podignuta mimo ovog zakona, ali do toga nije došlo i Fabrika je i u narednim godinama nastavila sa radom [1].

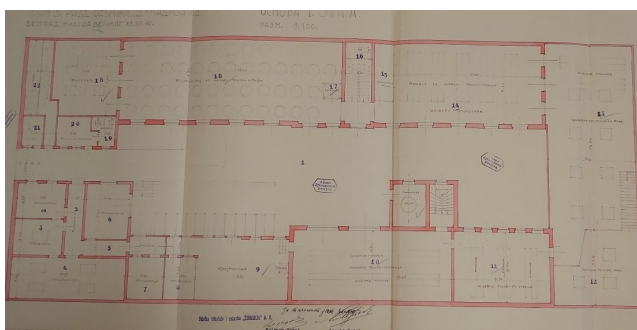
Slika 3: Fabrika u Ulici kneza Miloša 92, kolekcija Miloša Jurišića

Tokom 1930. godine Fabrika je preuzela jedan deo uređaja Beogradske tekstilne fabrike, čime je omogućeno znatno proširenje proizvodnje. Trgovački sud je pod brojem 11359/30 odobrio protokoliciju nove radnje pod firmom: Tekstilno prodajno KD Beogradska tekstilna industrija A.D. Beograd i Fabrika jegerovog rublja i drugih tekstilnih izrađevina A.D. Beograd. Fabrika „Šumadija“ preuzela je sve radnike iz Beogradske tekstilne industrije i u njoj je ukupno bilo zaposleno njih oko 600. Bila je jedna od najvećih u zemlji, sa tržištem u gotovo svim regijama. Tokom 1931. godine otvoren je još jedan pogon u Zahumskoj ulici 21, uz onaj stari u Vojvode Bogdana 16. Od 1931. godine Fabrika nosi naziv naziv „Šumadija“ A.D. fabrika trikotaže i drugih tekstilnih izrađevina.

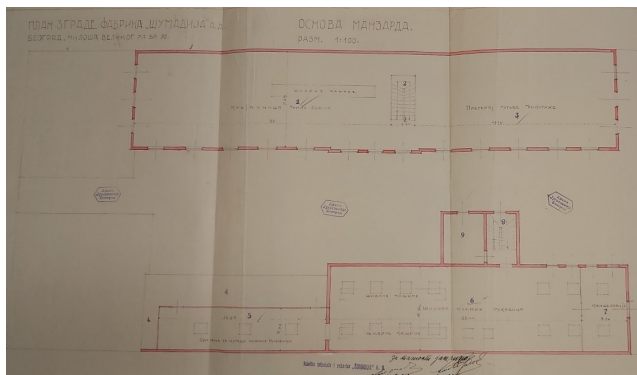
Krajem 1932. godine osnovano je još jedno novo odeljenje za proizvodnju rukavica koje je smešteno u zgradu koja se nalazile u Ulici vojvode Bogdana 16. Te godine nabavljene su i nove mašine za fabrikaciju modernih rukavica i to za sve vrste od običnih do najfinijih, što do tada nije proizvedeno na ovim prostorima. [3] Nabavka mašina i opreme dovela je do toga da je u septembru 1932. godine Fabrika izmenila svoj pogon trikotaže u Zahumskoj ulici broj 21 u pogon za proizvodnju kožnih rukavica i u njemu zaposlila 150 radnika [7]. Po izvršenom pregledu Komisije od 21.12.1932. godine utvrđeno je da „Šumadija“ proizvodi kožne rukavice uz prethodno spremanje-prepariranje potrebnih jagnječih koža sa belim štavljenjem (Weißger-

Slika 4: Situacioni plan Fabrike u Ulici kneza Miloša 92, prizemlje, Arhiv Jugoslavije

Slika 5: Situacioni plan Fabrike u Ulici kneza Miloša 92, osnova prvi sprat, Arhiv Jugoslavije

Slika 6: Situacioni plan Fabrike u Ulici kneza Miloša 92, osnova mansarda, Arhiv Jugoslavije

bung) koje ne razvija nikakav neprijatan miris, niti ima štete po zdravlje u okolini. Otpadne vode su sprovedene u kanalizaciju i one nisu zagađivale okolinu. Na osnovu ovog izveštaja komesar Ministarstva trgovine i industrije Dragiša Stojadinović doneo je pozitivno rešenje da se „Šumadiji AD“ odobri preinačenje proizvodnje trikotaže u proizvodnju kožnih rukavica, s tim da se ova izmena treba uneti u društvena pravila [1].

Krajem 1933. godine parni kazan i instalacija za aperturu i farbanje preseljeni su iz ulice Miloša Velikog u stari pogon u Ulici vojvode Bogdana 16. Ovo preseljenje dovelo je do brojnih problema i sukoba sa građanstvom. Gust dim i smrad koji se širio iz Fabrike doveo je do protesta, pre svega stanara iz okoline. Posle više peticija, kojima su se građani obraćali nadležnim

vlastima, formirana je stručna komisija koja je trebala da utvrdi pravo stanje stvari. Izlazak Komisije na teren pratile su demonstracije građana. Na protestima se okupljalo više stotina ljudi, žena i dece koji su se bunili i pretili. Pokazivali su ogaravljene fasade svojih kuća, osušene voćke, ruže i šiblje po baštama, kućevlasnici su se žalili da su im se kirajdžije iselile i da su dovedeni u očajan položaj, prozori na kućama nisu mogli da se otvore od dima i čađi, deca nisu mogla da se igraju u baštama i dr. O protestima građana izveštavale su i dnevne novine, prema čijim napisima rukovodstvo Fabrike nije pokazivalo razumevanje za probleme građana. Ostao je zabeležen i komentar jednog od vlasnika fabrike Alfreda Albale koji se građanima obratio sa sledećim rečima: „Ako vam ovde smeta dim, a vi idite na Topčidersko brdo tamo je čist vazduh pa se siti nadišite.“ Nalaz Komisije, sastavljene od inspektora Ministarstva trgovine i industrije, Građevinskog odbora i predstavnika Inspekcije rada, bio je poražavajući. Konstatovano je da je Fabrika instalirana potpuno bespravno, da su instalacije nađene u neispravnom stanju, da mašine koje mogu biti opasne po život radnika nisu bile zaštićene, da su duboki šahtovi nađeni otvoreni bez poklopca i bez ograde, da radnici rade u nehigijenskim prilikama i da Fabrika, usled svog primitivnog i nepropisnog uređenja, predstavlja veliku opasnost od požara za okolne zgrade. Komisijski je doneta odluka da se fabrički pogon u Vojvode Bogdana 16 zatvori i da se obustavi njegov dalji rad [3].

2.1 Izgradnja novog pogona Fabrike „Šumadija“ A.D. na Umci 1934. godine

Vlasnici Fabrike „Šumadija“ iz Beograda obratili su se dopisom Kraljevinskoj banovinskoj upravi u Novom Sadu sa molbom za podizanje Fabrike za farbanje i apreturu štofova i za farbanje i štavljenje koža na Umci. *Pravda* između ostalog piše: *Kao što je poznato, vlasti su bile preduzele mere da se iseli iz centra grada Beograda, Fabrika rukavica i trikotaže „Šumadija“.* Kao najpogodnije mesto izabarana je Umka, jer se na Umci može iskoristiti vodena snaga. Umka je vezana železničkom prugom i vrlo dobrim drumovima sa Beogradom. Kraljevska banovinska uprava je pregledala komisijski zapisnik i tehničku dokumentaciju i dala dozvolu za podizanje fabrike sa sledećim uputama. Fabrika se imala podići prema planu ovlašćenog arhitekta Miše Manojlovića iz Beograda i to na zapadnom delu placa pomenutog imanja Firme „Šumadija“ udaljenom osovino od banovinskog puta 38 metara. Prema pomenutom projektu fabrička zgrada je trebala da bude samo delimično prizemna jer je trebala da ima i sprat sa tavanom. Morala je biti sazidana od tvrdog materijala kao tip fabričke zgrade. U fabričkoj zgradi

predviđena su bila sledeća odeljenja: odaja za portire pri ulazu sa stanom za njih i dva odeljenja za trpezariju, jedno odeljenje za kancelariju, jedno odeljenje za laboratoriju, jedno odeljenje za magacin boja, jedno odeljenje za farbanje kože, odeljenje za štavljenje koža i to: jedno veće i jedno manje, jedno odeljenje za farbanje štofova, jedno odeljenje za kotlovska postrojenja sa dimnjakom, jedno odeljenje za prese, dva odeljenja za šlajf mašine i jedna garderoba. Ova odeljenja su planirana u prizemlju u kome su još trebala da budu: stepeništa, liftovi, dizalice, klozeti, pisoari i kućice za elektro motore. Na prvom spratu planirana su sledeća odeljenja: sušara za štof, sušara za vunu, dve sušare za kože i jedno odeljenje za pregled sušenih koža. U pobrojanim odeljenjima trebale su biti instalirane sledeće mašine: parni kotao stojeći sa ložnim dimnjakom, jedan parni kotao ležeći, jedan sud za iskuvavanje, korita sa čekrkom, korita za farbanje, valjalica, centrifuga, motorna slumara, munden presa, rol mašina, šlajf mašina za štof, šlajf mašina za kožu, baseni za kože, centrifuga, mašine za pranje vune, sudovi za pranje kože, burad za štavljenje kože, burad za farbanje kože i stolovi. Snabdevanje Fabrike vodom trebalo je da se vrši iz bunara koji se imao iskopati na zemljištu Fabrike, a odvođenje otpadnih voda preko kanala koji treba da ide paralelno sa službenim putem Ilije Božića, a na zemljištu firme, a zatim zatvorenim betonskim cevima da prolazi ispod banovinskog puta preko zemšišta sopstvenika u Savu. Pristup zgradi se imao vršiti preko rampe od banovinskog puta i rampom od puta do obale. Fabrika se snabdevala električnom energijom iz firme Elektro makiš u Makišu i to elastičnim dalekovodom visokog napona koji je firma Elektro Makiš imala podići kao i potrebnu transformatorsku stanicu. U Fabrici je planirano da se postavi pet elektromotora sa ukupno 60 k.o. Krajem juna postignut je konačan dogovor oko izgradnje fabrike i njene elektrifikacije, uz uporednu elektrifikaciju Umke i Posavine, na sastanku na kome su učestvovali članovi Društva za ulepšavanje Umke, mnogobrojni građani, predstavnici Opštine umljanske, načelnik Sreza posavskog Živojin Petrović, predstavnik Električne centrale u Makišu inženjer Tomić i direktor Fabrike Zdravko Albal. Fabrika „Šumadija“ A.D. je izgrađena prema datim projektnim uslovima i od Kraljevske banske uprave dobila je 06.03.1935. godine odobrenje za upotrebu i početak rada s tim da se pridržava sledećih uslova:

- da firma završi radove na uređenju garderobe i Odeljenja za tuševu sa hladnom i toplom vodom,
- da postavi tri hidranta i to: 1 u Fabrici kod stepeništa 2 u dvorištu i 3 u odeljenju za pogon (mašinska kuća),

- da od Tehničkog odeljenja KBU izdejstvuje potrebno odobrenje za podizanje magacina (šupe) za hemikalije,
- da firma otkloni na način koji je najpogodniji znojenje usled kondenzacije pare na spratu ispod krovnog pokrivača,
- da se za kanal, rampu, dovodnu vodu u vezi sa banovinskim putem-odbrambenim nasipom izdejstvuje potrebno odobrenje od nadležne vlasti.

Zgrada Fabrike na Umci je 29.12.1934. godine bila sledećeg izgleda i rasporeda: prizemlje: dvorište, magacin prediva, magacin materijala, električna teretna dizalica, hodnik, špulera (5 špulmašina za namotavanje prediva, 2 render mašine za izradu manžetni na triko vešu), magacin gotovih triko rukavica, hodnik, magacin gotove trikotaže, magacin gotovog triko štofa, magacin odeljenja raueraja, raueraj (1 rau mašina za čupanje triko štofa, 1 rolmašina za rolovanje (namotavanje) triko štofa, elektro radionica, magacin kožnih rukavica, stepenište, ložionica (parni kazan), Odeljenje ketelštul (9 ketel razboja za izradu finog triko štofa, 2 automatske snovaljke, rašelmašina za izradu triko štofa, 4 mašine za izradu bere kapa, mašina za namotavanje konca, špulmašina za namotavanje prediva, 2 mašine za sastavljanje bere kapa, 3 ručne snovaljke) trpezarija za radništvo, mesto za gorivo, bravarska radionica, Odeljenje za peglanje bere kapa.

Prvi sprat: avlija, direkcija, knjigovodstvo, hodnik, blagajna, fakturno odeljenje i arhiva, kancelarija manipulanata, Odeljenje triko rukavica, krojačnica triko rukavica (krojačka mašina i presa za krojenje triko rukavica), šivara triko rukavica (66 šivaćih mašina za izradu triko rukavica), magacin gotove ketenštul robe, šivara ketenštul robe (20 šivaćih mašina za izradu svilenih triko rublja, 2 mašine za štikovanje veša), šivara trikotaže (72 šivaće mašine za izradu triko rublja), kancelarija manipulativnog odeljenja šivare, trikotaže i virkeraja, motor, električna teretna dizalica, virkeraj (62 rudštul mašine za izradu triko štofa), Odeljenje za dinam, Odeljenje za pregled radnika/ca, vratarska soba, nužnici.

Tavan: krojačnica triko rublja (12 šivaćih mašina za izradu triko rublja), stepenište, preseraj gotove trikotaže i ručna presa za triko rublje, ulaz u magacin gotove robe, Odeljenje za formiranje i pakovanje kožnih rukavica, šivara kožnih rukavica (40 šivaćih mašina za izradu kožnih rukavica, 2 prese za krojenje kožnih rukavica), kancelarija Odeljenja kožnih rukavica, stepenište, ložionica (gornji deo parnog kazana).

Konačno, 8. maja 1935. godine, od strane ministra trgovine i industrije dobijeno je rešenje da Fabrika

trikotaže i rukavica „Šumadija“ A.D. u Beogradu može obavljati industrijsku radnju za farbanje i aperturu štofova i farbanje i štavljenje kože na Umci. Ime pod kojim se radnja vodi je Fabrika trikotaže i rukavica „Šumadija“ AD ulica Miloša Velikog 92. Sedište radnje je na Umci, Posavski srez, banovina dunavska, a poslovođa radnje je Albala Zdravko, rođen 1896. godine u Beogradu.

O samom radu pogona u navedenom vremenu, a u smislu obima proizvodnje na osnovu postojećih izveštaja ne mogu se izvući preciniji podaci, jer se uglavnom odnose na celokupnu Fabriku „Šumadija“ A.D. Pogon „Šumadije“ na Umci je imao oko 400 radnika i kao i u celoj tekstilnoj industriji plate su bile male, a rad naporan [3].

3. PODACI O POSLOVANJU FABRIKE „ŠUMADIJA“ A.D. U PERIODU 1934-1940. GODINA

Uvid u rad i poslovanje Fabrike „Šumadija“ ad u periodu od 1934. do 1940. godine najbolje se može steći na osnovu podataka koji se odnose kapital sa kojim je Fabrika raspolagala, obim proizvodnje koji je imala u tom periodu, asortiman roba koji je plasirala na tržištu, rashode i nabavku sirovina, kao i na radnu snagu, koja je angažovana za obavljanje pomenutih poslova. Uslovi samog rada, dužina radnog vremena i drugi elementi koji su uticali na standard radnika takođe značajno determinišu poziciju same Fabrike i rezultata koje je ostvarivala.

3.1. Podaci o poslovanju Fabrike za 1934. godinu

Godine 1934. kapital uložen u zgrade i zemljište bio je 2.140.823, u mašinska postrojenja, 2.668.303 i u kancelarijski nameštaj 48.500. Izvornu pogonsku snagu preduzeće je dobijalo od električne centrale u Beogradu, oko 1.110 kw mesečno, a instalirani elektromotori imali su ukupnu snagu 141,47 ks ili 104.93 kw. Firma nije posedovala stanove za radnike, osim jedne sobe za čuvara Fabrike. Raspolagala je teretnim automobilom marke Ford i motociklom sa prikolicom marke Harley Davidson. Radno vreme u preduzeću bilo je neodređeno i zavisilo je od obima posla. Radilo se preko cele godine, najviše u jednoj smeni, znatno manje u dve, a najmanje u sve tri smene. U preduzeću je bilo uposleno 516 radnika i nameštenika. Glavni proizvodi preduzeća bili su triko-rublje, muško, žensko i dečije, pamučno, vuneno i poluvuneno 50.000 tuceta godišnje; triko rublje od veštačke svile, muško, žensko i dečije 9.000 tuceta godišnje; triko rukavice muške, ženske i dečije, zimske postavljene i letnje nepostavljene

40.000 tuceta, kožne rukavice muške, ženske i dečije, zimske postavljene i letnje nepostavljene 6.000 tuceta, francuske bere kape vunene 7.500 tuceta i sve je proizvedeno u firmi. Prosečna potreba sirovina i materijala pri osmočasovnom radu godišnje iznosila je: pamučna prediva 150.000 kg, prediva od veštačke svile 30.000 kg, vunena prediva 10.000 kg, jagnjeće kože 60.000 komada, dugmad 2.000 kg, konac za šivenje 4.000 kg, kutije 80.000 komada, igle 250.000 komada, mašinski delovi 2.500 kg, ugalj 20 vagona (200 tona), električna struja 150.000 kw i maziva 2.000 kg [8].

3.1.1 Oprema i zgrade 1934. godine

Detaljan opis pogona i postrojenja sa kojim je Fabrika raspolagala kao i drugih pratećih objekata

Prizemlje: dvorište, magacin prediva, magacin materijala, električna teretna dizalica, hodnik, špulera: 5 špul mašina za namotavanje prediva, 2 rendermašine za izradu manžentni na triko vešu, magacin gotovih triko rukavica, hodnik, magacin gotove trikotaže, magacin gotovog triko štofa, magacin odegewa rauearaja, raueraj: 1 raumašina za čupanje trikoštofa, 1 rol mašina za rolovanje (namotavanje) štofa, elektro radionica, magacin gotovih kožnih rukavica, stepenice, ložionica (parni kazan), odegewe ketenštul: 9 keten razboja za izradu finog triko štofa, 2 automatske snovaljke, 1 rašel mašina za izradu trikoštofa, 4 mašine za izradu bere kapa, 1 mašina za namotavanje konca, 1 špul mašina za namotavanje prediva, mašina za sastavljanje bere kapa, 3 ručne snovaljke, trpezarija za tradništvo, mesto za gorivo, bravarska radionica, odegewe za peglanje bere kapa.

1. sprat: avlija, direkcija, knjigovodstvo, hodnik, blagajna, fakturno odeljenje i arhiva, kancelarija manipulantskog odeljenja triko rukavica, krojačnica triko rukavica: 1 krojačka mašina, 1 presa za krojenje triko rukavica; šivara triko rukavica: 66 šivaćih mašina za izradu triko rukavica, magacin gotove ketenštul robe; šivara ketenštul robe: 20 šivaćih mašina za izradu svilenih triko rublja, 2 mašine za štikovanje veša, šivara trikotaže: 72 šivaće mašine za izradu triko rublja; kancelarije manipulantskog odljenja: šivare trikotaže i virkeraja, motor, električna motorna dizalica; virkeraj: 62 rundštul mašine za izradu triko štofa, odegewenje za Dinamu, odeljenje za pregled radnika, vrataska soba, nužnici.

2. Tavan: krojačnica triko rublja: 12 šivaćih mašina za izradu triko rublja, stepenište; preseraj gotove trikotaže: 1 ručna presaza triko rublje, ulaz u magacin gotove robe; Odeljenje za formiranje i pakovanje kožnih rukavica, šivara kožnih rukavica: 40 šivaćih mašina za izradu kožnih rukavica, 2 prese za krojenje kožnih

rukavica, kancelarija odeljenja kožnih rukavica, stepenište, ložionica (gornji deo parnog kazana).

Godine 1934. preduzeće je bilo osigurano kod osiguravajućeg društva „Sava“ na 16.000.000 dinara. Broj zaposlenih je bio: administrativno osoblje 42 (29 m+13 ž), tehničko 25 m, virkerke 16, špulerke 8, randerke 2, švalje 158, krojači 23 (11+12), štriker 14 (7+7), ketlrka 1, snovačica 7, šlicerke 6, brodirke 10, alongirke 1, dreserke 2, dulirera 2, šihtlerke 2, štafirke 6, stolar 1, španeri 10 (1+9), kožari 2, štoleri 6, ložać 1, gerbera 2, farbari 1, farb. Rad. 20 (11+9), nekvalifikovano: repasirke 9, pomoćni radnici 102 (23+79), peglarke 12, pakeri 4 (2+2), kontrolorke 13, izvačivačice konca 8, ušivanje 2 (0+2), bušenje 1 (0+1), prevrtanje 4 (0+4). Prokurista je Arnold Gadol i Robert Vegerbauer (Wögerbauer) iz Beča koji je radio kao instruktor krojač rukavica.

Proizvodnja 1934. godine: letnje i zimsko triko rublje pamučno, muško, žensko i dečije 43.500 tuceta, triko rublje od veštačke svile, muško i žensko 4.600 tuceta, triko rukavice letnje i zimske od pamučnog trikoštofa, muške, ženske i dečije 33.000 tuceta, vunene bere kape 7.350 tuceta, kožne rukavice postavljene i nepostavljene muške, ženske i dečije 61.000 para u vrednosti od 21.992.500 dinara.

Sirovine nabavljene u zemlji: pamučno predivo 49.171,50 kg, sirove jagnjeće kože 46.204 komada, hemikalije 22.307,50 kg. Polufabrikati: gumirane etikete 120.000 kom, konac 3.700 tuceta, olatna 10.130,40 m, pamučnih pantljika 411.415 m, patenti za zatvaranje koš(ulja?) 53,9 m, ugalj 232 t, drva 780 m, goriva i maziva 1561,5 kg. Sva ova roba plaćena je u vrednosti 2.886.585,25 dinara.

Iz uvoza su stigle sirovine u sledećim količinama: pamučna prediva iz Engleske 15.158,33 kg, Čehoslovačke 82.292,88 kg, Italija 13.885, 40; vunena prediva iz Engleske 363,19 kg, Čehoslovačka 1.701,30 kg, Francuska 2.634, 6 kg, Belgija 109,45 kg, Italija 594, 57 kg; prediva od veštačke svile iz Belgije 14.906,16 kg, Nemačka 6.389,9 kg, Holandija 203,67 kg, Švajcarska 302,31 kg, anilinske boje iz Nemačke 4.449,75 kg, iz Švajcarske 131 kg; žimanci (Eigelb) iz Nemačke 1.099 kg, hemikalije iz Nemačke 13.168,75 kg, Austrija 142 kg i Čehoslovačka 19 kg.

Polufabrikati: konac iz Engleske 1.900,43 tuceta, iz Nemačke 709 tuceta, pamučnih pantljika iz Austrije 128.000 m, Čehoslovačka 1.446 m, srneće kože (Reh) iz Austrije 20 kom, koža za štulpno na rukavicama iz Nemačke 481,10 fusa, Francuska 35 tuceta, Austrija 5,5 tuceta, i 18,5 fusa, čipke za rublje iz Francuske 12.109,60 m, gumirane etikete iz Nemačke 330.000 kom, sedefska dugmeta iz Engleske 294 grosa, porcelanska dugmeta iz Čehoslovačke 300 masa, metalna

dugmeta iz Nemačke 666 grosa, drikeri od celuloida za rukavice iz Austrije 5.187,50 groša, metalne šnale za rukavice iz Austrije 249 groša, patentni za zatvaranje košulja iz Nemačke 2.591,22 m, metalni delovi iz Nemačke 2.012 kom., iz Francuske 378 kom. igle iz Nemačke 336.974 kom., Švajcarska 300 kom., Francuska 2.027 kom., mesing tifte iz Nemačke 14.120 kom, goriva i maziva iz Nemačke 1 kg. Ukupna vrednost uvezenih sirovina i polufabrikata iznosila je 5.411.127,20 dinara.

Preduzeće je svu robu plasiralo u zemlji, a izvezlo je samo 5 tona vune, skinute sa jagnječih koža u Nemačku u vrednosti od 85.000 dinara. S obzirom da je izveštaj pisan u martu 1935. godine interesantan je zaključak, koji je izneo Alfred Albala, a u kome iznosi da je sve išlo dobro do ubistva kralja Aleksandra Karađorđevića u oktobru 1934. godine i da je nakon toga proizvodnja i prodaja značajno opala. Takođe, kao gorući problem, navodi nelojalnu konjurenciju koja prodaje robu lošeg kvaliteta i rešenje vidi u osnivanju kartela.

3.2. Podaci o poslovanju Fabrike za 1935. godinu

Godine 1935. preduzeće je bilo osigurano kod osiguravajućeg društva „Sava“ na 19.500.000 dinara. Prosečan broj zaposlenih bio je 463. Administrativnog osoblja bilo je 38 (30+8), tehničkog 24 (17+7) dok je sastav kvalifikovanog osoblja bio sledeći: virkerke 19, špulerke 15, šteperke 21, švalje 171, krojači 49 (10+39), štrikerke 27 (13+14), snovačice 13, štikovanje 7, šlicerke 5, broderke 6, repasirerke 8, dreserke 2, dulireri 3, šihtleri 2 (1+1), štafirke 7, nekvalifikovano obsecivačice 8, pomoćni radnici 66 (10+56), peglerke 10, pakeri 4 (3+1), kontrolorke 9, izvačivačice konca 5, dugmetarke 3. Prokurista je bio Arnold Gadol i Robert Vegerbauer (Wögerbauer) iz Beča koji je radio kao inženjerski konstruktor krojač rukavica.

Radno vreme bilo je uglavnom 8 sati dnevno, izuzev u ketenštulu (Odeljenju lančanih razboja) gde je rađeno 2 pa i 3 smene po 8 sati. (isti slučaj je bio i tokom prethodnih godina).

Tokom 1935. godine u Fabrici je proizvedena sledeća roba: pamučni trikoštof 28.000 kg; letnje i zimsko triko rublje pamučno muško, žensko i dečije 46.000 tuceta; triko rublje od veštačke svile muško i žensko 14.000 tuceta; triko rukavice letnje i zimske od pamučnog trikoštova, muške, ženske i dečije 25.000 tuceta; vunene bere kape 10.000 tuceta i kožne rukavice postavljene i nepostavljene muške, ženske i dečije 70.000 pari. Ukupna novčana vrednost proizvodnje iznosila je 22.970.000 dinara. Vrednost sirovina, polufabrikata, goriva i maziva nabavljenih u zemlji izno-

sila je 1.959.998,17 i to: pamučna prediva 49537,90 kg, vunena prediva 114,85 kg, poluvunena prediva 2.267 kg. Polufabrikati: etikete 458.000 komada, konac 1.809, 11 tuceta, konac 148,70 kg, platno 32.969 m, pamučne čipke 7.650 m, pamučne pantljičke 285.954 m, lastiš 223.935 m, patentni za zatvaranje košulja 39,6 m, 285.954 m, pleh dugmeta 48 grosa i ugalj 215,5 tona. Ukupna vrednost sirovina i polufabrikata uvezenih iz inostranstva iznosila je 5.520.507,21 dinara i to: pamučna prediva iz Čehoslovačke 99.950,84 kg, Engleske 5.115,57 kg, Italije 9.076,10 kg; vunena prediva iz Čehoslovačke 2.432,90 kg, Belgija 6.926,70 kg, Francuska 336,20 kg; poluvunena prediva iz Engleske 522,79 kg; prediva od veštačke svile Belgija 34.550,26 kg, Italija 160,16 kg. Od polufabrikata nabavljeni su: konac iz Engleske 1.779,29 kg, iz Belgije 122 kg; drikeri od celuloida za rukavice iz Austrije 4.844,50 grosa, sedefska dugmeta iz Engleske 7.891 grosa, porculanska dugmeta iz Čehoslovačke 405 masa, elastični konac iz Austrije 4,83 kg, patentni za zatvaranje košulja iz Nemačke 603 m, pantljičke (numer) iz Austrije 5.019 m, platna iz Čehoslovačke 992,50 m, etikete za rukavice iz Nemačke 230 mila, specijalne igle iz Nemačke 246^{1/3} grosa, specijalne igle za rublje iz Nemačke 10.300 komada, igle za virkmašine iz Nemačke 324.361 komada, igle za ketenrazboj iz Nemačke 18.000 komada, platina (igle) iz Nemačke 2.700, Francuska 2.691, žakard karte za štikovanje iz Nemačke 86 komada, Švajcarska 20 komada, mašinski delovi iz Nemačke 1.128 komada, Švajcarska 34 komada, Francuska 221 komad. Otpadaka je bilo ukupno 35.174,50 kg i to od pamučnog i vunenog prediva u vrednosti od 102.576 dinara i sve je prodato „Viteksu“ iz Vinkovaca.

Kada se radi o izveštaju o poslovanju za 1935. godinu, Alfred Albala navodi da je nastao problem u nabavci vunenog prediva, nakon uvođenja sankcija Italiji. Jedini preostali proizvođač istog bila je Čehoslovačka. Geopolitička kretanja i odnosi u svetu koji su se zaoštravali i išli u pravcu svetskog rata uticali su i na kretanja na domaćem tržištu i rad same Fabrike. Budući da se radilo o Fabrici koja je u velikoj meri zavisila od uvoza sirovina Albala je smatrao da se hitno moraju ugovoriti aranžmani s Čehoslovačkom, vezano za nabavku prediva, kako tekstilna industrija ne bi ostala bez glavne sirovine.

Od početka rada preduzeće je liferovalo državnim i samoupravnim telima sledeće količine robe: 1929: 16.500 pari triko rukavica Upravi I. Zavoda za izradu vojne odeće, Beograd, 1930: 6.000 pari triko rukavica Upravi I. Zavoda za izradu vojne odeće, Beograd, 1930; 9755 pari triko rukavica Oficirskoj zadruzi; 1931: 21.931 triko rukavica Oficirskoj zadruzi i Upravi I. Zavoda za izradu vojne odeće, Beograd, 1932: 27.151

pari triko rukavica, 2399 kožnih rukavica i 317,8 tuceta trikotaže Upravi I. Zavoda za izradu vojne odeće, Beograd, 1933: 8.800 pari triko rukavica, 783 para triko rukavica i 23,4 tuceta trikoštifa Oficirskoj zadrugi, 72 para kantini pešadijske Kraljeve garde, 684 para triko rukavica, 163 pari kožnih rukavica i 9,8 tuceta trikotaže Fondu oficirske kraljeve garde Beograd, 1934: 1.044 para triko rukavica, 67 parai kožnih rukavica, 16 tuceta trikotaže Fondu oficirske kraljeve garde; 360 pari triko rukavica kantini pešadijske kraljeve garde, 6.768 pari triko rukavica, 2.160 pari kožnih rukavica 28,3 tuceta trikotaže Oficirskoj zaduzi Beograd. 1935: 5.000 pari triko rukavica Upravi I. Zavoda za izradu vojne odeće, 1.000 pari triko rukavica Komandi mornarice, Zemun, 738 pari triko rukavica, 2 para kožnih rukavica i 14,9 tuceta trikotažefondu oficira kraljeve Garde i 12.576 triko rukavica, 743 para kožnih rukavica i 64,6 tuceta trikotaže Oficirskoj zadrugi Beograd. Godine 1936. liferovano je Upravi zavoda za izradu vojne odeće u Beogradu triko rukavica 14.000 pari.

3.3. Podaci o poslovanju Fabrike za 1936. godinu

Godine 1936. u firmi je bilo zaposleno 382 radnika/ca. Administrativnog osoblja bilo je 37 (29+8), tehničkog 24 (17+7), dok je sastav kvalifikovanog osoblja bio sledeći: virkerke 29, špulerke 13, šteperke 13, švalje 60, krojači 13 (4+9), štrikerke 55 (27+28), snovačice 14 (2+12), štikovanje 3, broderke 11, repasirerke 9, dreserke 2, dulireri 1, šihltler 1, štafirke 2, nekvalifikovano obsecivačice 1, pomoćni radnici 98 (36+62), peglerke 5 pakeri 1, kontrolorke 12, dugmetarke 1, bazac 1, sastavljačice 13, keteraj 1, pomoćno osoblje u magacinu 6 (5+1), porub 1, pomoćnik nadzornika 1, ručni šaf 2, endlovanje 1. Prokurista je bio Arnold Gadol a, Robert Vegerbauer (Wögerbauer) iz Beča koji je radio kao instruktor krojač rukavica.

Tokom 1936. godine u Fabrici je proizvedena sledeća roba: pamučni trikoštuf 40.000 kg; letnje i zimsko triko rublje pamučno muško, žensko i dečije 50.000 tuceta; triko rublje od veštačke svile muško i žensko 16.000 tuceta; triko rukavice letnje i zimske od pamučnog trikoštifa, muške, ženske i dečije 22.000 tuceta; vunene bere kape 12.000 tuceta i kožne rukavice postavljene i nepostavljene muške, ženske i dečije 70.000 pari. Ukupna novčana vrednost proizvodnje iznosila je 21.530.000 dinara. Vrednost sirovina, polufabrikata, goriva i maziva nabavljenih u zemlji iznosila je 2.164.362,10 i to: pamučna prediva 46.455,55 kg, vunena prediva 60 kg. Polufabrikati: gumirane etikete 788.500 kom, papirnate šlajfne 139.780 kom, pergamentne kesice 48.749 kom, hartije za pakovanje 8.461,50, kutije 72.811 kom, kanap 1.184,50 kg, plom-

be za bale 40.000 kom, kramponi 9.000 kom, sargije 7.905 m, igle specijalne za šivenje 371,49 kg, igle specijalne za šivenje špula 18.535 kg, platno 43.309 m, pamučne čipke 1.180 m, pamučne pantljkice 502.944, lastiš 341.806,5 m, patenti za zatvaranje košulja 240 m i ugalj 125 tona.

Ukupna vrednost sirovina i polufabrikata uvezenih iz inostranstva iznosila je 8.210.520,75 dinara i to: pamučna prediva iz Čehoslovačke 120.470,62 kg, Engleske 5.530,20 kg, Italije 5.000 kg; Švajcarske 2.696,3, Austrije 890, Nemačke 31,70 kg; vunena prediva Belgija 8.935,60 kg; poluvunena prediva iz Engleske 269,60 kg; prediva od veštačke svile Belgija 85.313,95 kg, Nemačka 7.752,86 kg.

Od polufabrikata nabavljen je: pamučni konac iz Engleske 1.436,07 kg, iz Belgije 97,20 kg, Nemačka 61,25 kg, Švajcarska 554 kg; konac od veštačke svile iz Belgije 313 ,74 kg; drikeri za rukavice iz Nemačke 3.720 grosa, sedefska dugmeta iz Engleske 5.495 grosa, Austrija 304, numerice za rublje iz Čehoslovačke 7.668 m, kože za rukavice iz Mađarske 2 tuceta, crna mast za kožu iz Austrije 10 kg, lastiš za kožne rukavice iz Austrije 4,7 kg, papirne etikete za rublje iz Engleske 1.340.00 kom, Nemačka 150.000 kom, platno crveno za sokolske košulje iz Čehoslovačke 803,70 m, papirnate mele za štof iz Nemačke 26.000 m, olovke za krojenje iz Nemačke 29 grama, staklena dugmeta iz Čehoslovačke 360 masa, specijalne igle za šivenje iz Nemačke 39.231 komad, igle za virk mašine iz Nemačke 332.416 komada, igle za lančani razboj iz Nemačke 49.500 komada, platine iz Francuske 502 komada, Nemačke 4.720, ringlice bele za rublje iz Nemačke 80.000 komada, igle za mašine za štrikanje kapa iz Nemačke 1.400 komada.

Otpadaka je bilo ukupno 29.524,60 kg i to od pamučnog i vunenog prediva u vrednosti od 102.576 dinara i sve je prodato „Viteksu“ iz Vinkovaca.

3.4. Podaci o poslovanju Fabrike za 1937. godinu

Tehnički poslovođa Fabrike bio je Alfred Albala. Fabrika je bila osigurana kod Društva „Sava“ na iznos od 10.500.000 dinara. Od osoblja u firmi je radilo: administrativno osoblje 16 (12m+4ž), tehničko osoblje 8 (6+2), virkerke 18, špulerke 13, repasirerke 11, švalje 28, krojačice 9, štriker 30 (14+16), snovačice 12, štikerke 4, brodirke 1, dreserke 2, dulier 1, šihltlerke 1, pomoćno osoblje 86 (20+66), a jedini strani radnik bio je Robert Vegerbauer (Wögerbauer) iz Beča koji je radio kao instruktor krojač rukavica. Tokom godine firma je proizvela robe u vrednosti 20.460.000 dinara i to: pamučni trikoštuf 40.000 kg- 2.240.000, letnje i zimsko

triko rublje pamučno, muško, žensko i dečije 50.000 tuceta-3.000.000, triko rublje od veštačke svile, muško i žensko 16.000 tuceta.-3.520.000, triko rukavice letnje i zimske od pamučnog trikoštofa, muške, ženske i dečije 15.000 tuceta -1.500.000, vunene bere kape 12.000 tuceta- 1.200.000, kožne rukavice postavljene i nepostavljene muške, ženske i dečije 160.000 pari-3.000.000. Celokupna proizvodnja prodana je privatnoj trgovini u zemlji izuzev jednog malog dela Upravi Zavoda za izradu vojne odeće u Beogradu ta sumu od 201.371 dinara.

U zemlji je nabavljeno sirovina tj. pamučnog prediva 67.145,25 kg u vrednosti od 2.365.596 dinara. Od polufabrikata u zemlji je nabavljeno: platna 54.084,70 metara, pantljkice 842.729 m, 3.000 velikih kalema, konac 753,64 kg, čipke 14.001,230 m, lastiš 188.040 m, 305 grosa, gumirane etikete 1.379.000 komada, karton za izradu kutija 18.170 kg, svilene hartije 12,5 bala, hartije za pakovanje 10.475 kg, kanap 728 kg, sargija 6.066 m, celofanske kesice 3.310 komada, krampona za pakete 25.000 komada, okrugli kaiš za šivaće mašine 1.207 m, ugqa 227 t, sve to u vrednosti 3.353.635,70. Iz inostranstva je uvezeno sirovina i polufabrikata u iznosu 5.349.222,94 i to: pamučna prediva iz Češke 89.391,76 kg, Italije 24.452,80 kg, Austrije 5.833,10 kg, Engleske 2.915,26 kg. Prediva od veštačke svile nabavljana su iz Belgije 42.022,96 kg i Nemačke 494,05 kg. Vunena prediva nabavljana su iz Čehoslovačke 2.490,50 i Belgije 693,70 kg. Polufabrikati: pamučni konac nabavljan je iz Nemačke 2.252 kg, iz Italije 190,03 kg, svileni konac iz Belgije 328,26 kg, lastiš iz Čehoslovačke 240.000 m, pamučne čipke iz Čehoslovačke 593,40 m, iz Nemačke 174 m, platna iz Čehoslovačke 1.288 m, sedefasta dugmeta iz Austrije 7.300 grosa, iz Engleske 504 gr., drikeri za rukavice iz Nemačke 2.086 grosa, iz Austrije 200,5 grosa, staklena dugmad iz Čehoslovačke 480 masa, specijalne šivaće igle iz Nemačke 525 grosa, Igle za mašine za pletenje štofa iz Nemačke 414.471 kom, platine za mašine za pletenje štofa iz Nemačke 5.820 kom, okrugli kaiš za šivaće mašine iz Austrije 479 m, crna boja za signiranje sanduka i Čehoslovačke 6 kg, sve u vrednosti 5.349.222,94. Ukupno je bilo 34.922 kg otpadaka i to: pamučnog, vunenog i svilenog u vrednosti 120.102 dinara, koji je sav prodat „Viteksu“ iz Vinkovaca. Iznos stvarno uloženog kapitala bio je u zgradama i zemljištu 2.186.308,47, u mašinskim postrojenjima 1.913.059,44 i ostalo 33.279 dinara.

3.5. Podaci o poslovanju Fabrike za 1938. godinu

Godine 1938. Fabrika je imala 224 zaposlena, od čega je administrativnog osoblja bilo 11 (9+2), teh-

ničkog osoblja 6 (5+1), od kojih su dva bila stranci, kvalifikovanog osoblja 104 (18+86) i nekvalifikovanog osoblja 103 (3+101). Jedini zaposleni na dan 24. april 1939. sa fakultetom bio je Zlatko Fridlender. Inače je taj broj tokom godine varirao. Najmanje zaposlenih bilo je na kraju 1938. godine, ukupno 102. Sirovina je potrošeno: veštačka svila 21.577 kg, 100/2 i 150/3 veštačka svila šivenje 272 kg, 20/1 američko predivo Thr Wpc 1.715 kg, 40/1 macco predivo 5.290 kg, 30/1 macco predivo 3.310 kg, 36/1 američko pamučno predivo 2.000 kg, 80/1 macco predivo 300 kg, 12 mm Vigogne predivo sirovo 3.520 kg, 15 mm Viktorija pamučno predivo 1.050 kg, 48 mm predivo 300 kg, 74/2 vuneno predivo u boji 380 kg, 48/1 vuneno predivo u boji 300 kg, 12 mm Marienblau pamučno predivo 200 kg, 20/1 američko pamučno predivo beljeno 250 kg, figure za benkice 333 tuceta, ukrasni cvetici 90 grama, čipke i špicne 6.460 m, konca pamučnog za šivenje 491 kg, dugmadi 1234 gr, aplikacije 143 tuceta, platna pamučna 16.740 m, pantljkice 124.330 m i lastiša 57.340 m. Što se proizvodnje i prodaje proizvoda tiče situacija je bila sledeća: kombinezona je proizvedeno 7.837 tuceta, a prodato 10.195, kilota 14.496-18.655, košulja 8.214-10.355, bluza 2.011-1.840, spavačica 300-480, benkica 930-438, ski garnitura 350-350, maja triko 1500-1.280, gaća 400-365 i bobi 500-2580 sve mere u tucetima. Preduzeće je 15.11.1938. godine ušlo u vanstečajni postupak koji se ubrzo u narednog godini odrazio na obim proizvodnje i prodaje. Firma je takođe raskinula zakup Tvornice kože Sušioći kod Mionice, koja je bila u vlasništvu Valjevske trgovačke banke i tokom 1938. godine u njoj obustavila rad [6].

3.6. Podaci o poslovanju Fabrike za 1939. godinu

Broj radnika 1939. godine varirao je po mesecima: u januaru je bilo 63 zaposlena, u februaru 62, u martu 46, u aprilu 37, a od maja do kraja godine 6 administrativnih i 1 pomoćni radnik, verovatno higijeničarka. Od sirovina utrošeno je pamučno predivo 1.300 kg, pamučni konac 2 kg, dugmad 2 kg, papir za pakovanje 200 kg. Kapacitet proizvodnje, pri osmočasovnom radnom vremenu 300 dana u godini iznosio je: košulja 10.000 tuceta, kombinezona 8.000, kilota 15.000, spavačica 500, bluza 1.000, benkica 1.000, ski garnitura 500, triko maja 2.000 gaća 500, i bobi 500 tuceta. Pri opterećenju u dve ili tri smene kapacitet se povećavao proporcionalno. Od robe je proizvedeno: kombinezona 550 tuceta, kilota svilenih 2.500 tuceta, košulja muških 900 tuceta košulja dečijih 750 tuceta, bluza 720 tuceta, benkica 400 tuceta, triko maja 500 tuceta, bluza dečijih 400 tuceta, pamučne kilote 750 tuceta ili 650 kg, muške gaće 430 tuceta ili 380 kg.

3.7. Podaci i poslovanju Fabrike za period od 6. aprila 1941. do 8. marta 1944.

Tokom bombardovanja i kratkotrajnog rata Fabrika nije oštećena i do kraja oktobra radila je uglavnom sa 30% kapaciteta, zbog nedostatka sirovina. U tom periodu, u Fabrici je bilo 16 zaposlenih. Fabrika je, po naredbi generalnog opunomoćenika za privredu Srbije stavljena pod komesarsku upravu 13. maja 1941.

godine, a njen upravnik bio je inženjer Hajnrih Keler. Radila je 375 dana i ostvarila 3.000 radnih sati. Roba je plasirana domaćem stanovništvu i okupatorskim vlastima. Od 1. januara 1944. godine Fabricu „Šumadija“ u potpunosti je preuzela Fabrika „Posavina“ sa Umke na osnovu naređenja Vojnog zapovednika Jugosistok, Šef za vojnu upravu. Posavina je otkupila mašine, instalacije i robu, a polovinu zgrade uzela u zakup na godinu dana. Drugi deo zgrade iznajmljen je TODT-u sa manjim delom mašina [6].

Tabela 1: Šematski prikaz poslovanja Fabrike „Šumadija“ izražen u hiljadama dinara 1928-1937. [9]

AKTIVA	1928	1929	1930	1932	1933	1934	1935	1936	1937
Zgrade i zemljišta			2.140	2.246	2.141	2.640	2.851	4.658	2.186,30
Fabrički uređaji	1.140	1.330		3080	2668	2584	2853	4350	1.913,10
Inventar	26	33	46	52	48	70	63	61	33,3
Blagajna	28	78	98	127	195	262	271	200	29,4
Poštanska štedionica			54	487	490	45	96	56	40,5
Hartije od vrednosti		5	10	5	5	5	4	23	26,4
Dužnici						2938	3173	3193	3.641,70
Roba	1.607	1.182	3.725	7452	4539	6077	7039	9835	7.975
Depoziti	7	15	15	24	33	40	37	42	112,5
Razna aktiva				104	92	96	70	181	30,1
Kaucije	55	55							
Menice	691	613	995						
Osnivački troškovi	50	46	36						
Fabrički uređaji	105	252	2.613						
Garancije		1.000							
PASIVA									
Glavnica	2500	2500	2500	2500	2500	2500	2500	2500	2.500
Rezervni fond	6	18	39	61	75	86	100	118	133,4
Fond za dubiozu	6	18	39	61	75	86	100	118	133,4
Fond za povećanje glavnice				258	391	564	712	893	1.125
Potražnja i obaveze-saldo				10838	6932				
Liferanti						4969	5366	7421	6.567
Poverioci						5108	6166	9522	3.921
Banke	5		991			927	829	1202	929
Razna pasiva						307	428	495	387
Poreska rezerva		60	100	24	52	50	60	60	60
Tantijema				8	13	12	14	18	15
Dobit na rasp. Skupštinu	107	312	258	133	173	148	182	232	191
Zbir bilansa	5.063	4.618	9.734	13883	10211	14757	16457	22600	15.961,20
Tekući računi	29	458	5.772						

AKTIVA	1928	1929	1930	1932	1933	1934	1935	1936	1937
Akcepti	2.171								
Prenosne pozicije	117	185							
Garancije	60	1.000							
Razno	6	12							
Nagrade za UO i NO			21						
Račun gubitka i dobitka									
Rashodi									
Troškovi	178	592	833	990	1122	1050	1199	888	852
Kamata	47	99	465	894	492	445	588	707	996
Porezi			260	396	462	729	947	1.327	1.626
Otpisi	132	14	17	44	293	31	122	87	153
Amortizacije	210	166	337	483	493	504	590	834	221
Dotacije				47	88	85	102	135	104,2
Čista dobit	156	408	421	133		148	181	232	190,7
Prihodi				133	173	148	181		
Od fabrikacije	806	1.264	2.333	3386	3127	2.991	3.729	4.269	4.152,80
Prenos dobiti		107							
Bruto zarada	806	1.371	2.333						
Hartije od vrednosti						1		1	1
Zbir prihoda ili rashoda						2.992	3.729	4.210	4.153.8

Tabela 2: Bruto prihod u milionima dinara 1929-1936. [9]

Bruto prihod od fabrikacije	1929	1930	1931	1932	1933	1934	1935	1936
	1,26	2,33	3,52	3,38	3,12	2,99	3,73	4,21

4. AKCIONARI FABRIKE „ŠUMADIJA“ U PERIODU 1934-1940. GODINA

Kada se radi o vlasničkoj strukturi Fabrike, ona se nije značajnije menjala u periodu od 1934. do 1938. godine. Sa najvećim brojem akcija raspolagali su Salomon Gadol i Alfred Albala. Prema podacima iz 1939. godina vlasnička struktura se menja i kao vlasnici najvećeg broja akcija pojavljuju se Sima Alkalaj i Tekla Gadol.

Prema podacima na dan 29.04.1934. godine najveći akcionari Fabrike bili su: Solomon Gadol, trgovac i Alfred Albala koji su posedovali po 700 akcija. Nakon Albale i Gadola, najveći vlasnički udeo imali su David Štesl koji je raspolagao sa 600 akcija i Ruben Pinkas koji je raspolagao sa 500 akcija. Ostali akcionari su raspolagali sa manjim brojem akcija i to: Zdravko Albala sa 300, Jakov J. Alkalaj sa 200, Moric A. Demajo, advokat sa 200, Isak Mašijah, direktor banke sa 200,

Samuilo Alkalaj direktor banke sa 200, Ferdinand Giskan direktor banke sa 200, Moša Mevorah trgovac sa 200, Arnold Gadol sa 200, Arnold Alkalaj, sekretar Hipotekarne banke sa 100, Geza Gedalja trgovac sa 100, Moni Bararon trgovac sa 100, Joška Albala sa 100, Josif Stojanović advokat sa 100, Jakov S. Davičo bankarski činovnik sa 200. Ukupan broj akcija bio je 4.600 [5].

U 1935. godini dolazi do manjih oscilacija, ali se sastav akcionara uglavnom ne menja. Ukupan broj akcija je smanjen sa 4600 na 4000. U tom smislu došlo je i do proporcionalnog smanjenja vlasničkog udela pojedinih akcionara.

Prema podacima, na dan 27.04.1935. godine, najveći akcionari i dalje su bili Solomon Gadol i Alfred Albala sa po 500 akcija. Ostale akcije su bile raspoređene na sledeći način: Ruben Pinkas, Arnold Gadol i David Štesl raspolagali su sa po 300 akcija, Zdravko Albala, Jakov J. Alkalaj, Moric A. Demajo, Avram M. Koen, Isak

Mašijah, Samuilo Alkalaj Ferdinand Giskan, Moša Mevorah i dr Josif Hajim sa po 200 akcija i Joška Albala, Josif Stojanović i Jakov S. Davičo sa po 100.

Akcionari Fabrike se nisu značajnije menjali ni u 1936. godini. Prema arhivskoj građi, za zbor od 26. aprila 1936 spisak akcionara bio je sledeći: Alfred Albala i Salomon Gadol su raspolagali sa po 600 akcija, Ruben Pinkas sa 400 akcija, Zdravko Albala, Arnold Gadol i David Štesl sa po 300, Jakov J. Alkalaj, Moša Mevorah, Samuilo Alkalaj, Ferdinand Giskan, Moric A. Demajo, dr Josif Hajim, Avram M. Koen i Isak Mašijah sa po 200, Joška Albala, Josif Stojanović i Jakov S. Davičo sa po 100 akcija. Ukupan broj akcija je iznosio 5.000

U 1937. godini broj akcija ostaje isti kao i u 1936. tj. 5000. Od raspoloživih akcija u vlasništvu Solomona Gadola i Alfreda Albale bilo ih je po 800, Zdravka Albale 500, Rubena Pinkasa 400, Arnolda Gadola i Davida Štesla po 300, Jakova J. Alkalaja, Moric A. Demaja, advokata, Dušana Bajšanskog bankarskog činovnika, Isaka Mašijaha, direktora banke, Samuila Alkalaja direktora banke, Ferdinanda Giskana direktora banke, Moše Mevoraha trgovca, dr Josif Hajima lekara po 200 i Joške Albale, Josifa Stojanovića advokata i Jakova S. Daviča bankarskog činovnika po 100.

Godine 1938. dolazi do izmena među akcionarima Fabrike. Broj akcija ostaje isti 5000, s tim što se prema podacima od 12.08.1938. najviše akcija nalazi u posedu Salomona Gadola i Heskija Gadola, trgovca iz Beča, njih po 1100, Alfred Albala i Avram Koen, direktor iz Beograda raspolažu sa po 1.000 akcija, Moša Mevorah, trgovački agent sa 400, Moric de Majo, advokat sa 200, dok ostali akcionari raspolažu sa malim brojem akcija. Isak De Majo, trgovački agent imao je 40 akcija. Po 20 akcija bile su u vlasništvu Jaše Alkalaja, Nahmana Levija, rentijera, Davida Demajorovića, trgovca, Jakova Konfortija, trgovca, Jakova Daviča direktor odeljenja Državne hipotekarne banke, Avrama de Maja, špeditera, Morica Levija, direktora banke i Isaka Mašijaha, direktora banke.

Na dan 18.02.1939. godine, od ukupnog broja, od 3900 akcija, 1500 je bilo u vlasništvu Sime Alkalaja, 800 Tekle Gadola, po 300 u vlasništvu Mihajla Đurića i Drag. Ž. Janković, a po 200 Solomona Gadola, dr Hajima Alkalaja, Nahmana Avramovića, Adolfa Levija, Alfreda Demaja i Isaka Mašijaha.

5. UPRAVNI I NADZORNI ODBOR FABRIKE „ŠUMADIJA“ U PERIODU 1932-1940. GODINA

Kada se radi o upravi Fabrike, Upravni odbor, koji je rukovodio radom Fabrike, uglavnom je odslikavao vlasničku strukturu akcionarskog društva.

Inače prema Pravilima Akcionarskog društva organi Društva bili su Upravni odbor, Nadzorni odbor i Zbor akcionara. Upravni odbor je bio izvršni organ Društva i njegove članove je birao Zbor akcionara, a dve trećine su morali da budu državljani Kraljevine Jugoslavije. U nadležnosti Upravnog odbora je bilo da upravlja celokupnom imovinom društva, da ga zastupa pred vlastima, sudovima i prema trećim osobama, da prima, suspenduje i otpušta direktore i osoblje, određujući mu delokrug rada i primanja, da donosi pravilnike, poslovnike i uredbes potrebne za rad Društva, da odlučuje o podizanju fabrika, filijala i stovarišta, da odlučuje o prodaji i kupovini imovine Društva, vodi finansije društva, inventar i sl. Nadzorni odbor se sastojao od četiri člana, gde je važno isto pravilo tj. da dve trećine članova moraju biti državljani Kraljevine Jugoslavije i birao ga je Zbor akcionara. Imao je ovlašćenja propisana Zakonom. U nadležnosti Zbora akcionara je pak bilo da usvaja izveštaje o radu Upravnog i Nadzornog odbora, bira i razrešava ove organe, menja pravila Društva, rešava pitanja izdavanja akcija, kao i povišenja i smanjivanja društvene glavnice, donosi odluke o stupanju Društva u zajednicu sa nekim drugim društvom, o likvidaciji i sl. Zbor se obavezno sastajao jednom godišnje, a po potrebi i češće.

Članovi Upravnog odbora 1932. godine bili su: Salomon Gadol, predsednik, trgovac, Alfred Albala, industrijalac, Heskija Gadol, industrijalac, Jakov J. Alkalaj, industrijalac, Moša Mevorah, trgovac, Ruben Pinkas, industrijalac, Samuilo Alkalaj, advokat, Hajman Levi, industrijalac, Moric De Majo, advokat. Članovi Nadzornog odbora bili su: Jakov S. Davičo, knjigovođa, Josif Stojanović, advokat, Isak Mešijah, direktor banke, Avram Koen, trgovac [10].

Godine 1933. dolazi do manjih izmena u sastavu Upravnog odbora u odnosu an 1932. godinu. U njegov sastav ulaze Zdravko Albala, industrijalac i David Štesl (Stössl), takođe industrijalac, dok članstvo pre staje industrijalcima Heskiji Gadolu i Hajmanu Leviju. Nadzorni odbor deluje u istom sastavu kao i 1932. godine [10].

Godine 1934. sastav Upravnog i Nadzornog odbora ostaje isti kao i u 1933. godini. U 1935. godini pored postojećih članova Upravnog odbora u njegov sastav ušli su i Ferdinand Giskan, direktor banke, Arnold Gadol, industrijalac i dr Josif Hajim. Kada se radi o Nadzornom odboru umesto Avrama Koena, trgovca u njegov sastav ulazi Dušan Bajšanski, knjigovođa.

Tokom 1936. i 1937. godine nije dolazilo do promena u sastavu Upravnog i Nadzornog odbora Fabrike.

Nešto veće izmene dogodile su se 1939. godine. Članovi Upravnog i Nadzornog odbora u aprilu 1939. godine bili su: Salamon Gadol, David Štesl, Simon Štesl, Arnold Gadol, dr Ivan Bonači, dr Milan Radovanović, Ante Grgić, Mihajlo Đurić, Bernat Menaše, Josif Stojanović, J. S. Davičo, Isak Mašijah, Dušan Bajšanski.

6. VLASNICI FABRIKE „ŠUMADIJA“

Većinski vlasnici Fabrike „Šumadija“, uz braću Albalu, bili su braća Gadol. Oni su najverovatnije rođeni u Bugarskoj. Imali su grčko državljanstvo i tokom Prvog svetskog rata, jedno vreme su živeli u Beču. Za Salomona Gadola se čak navodi da je rođen 1880. godine u Atini, ali za taj podatak ne postoji ni jedan potvrđujući izvor, dok je Arnold Gadol rođen u Varni u Bugarskoj. Salomon i Arnold Gadol su imali još tri brata, od kojih je Heskija, bio akcionar Fabrike „Šumadija“ dok Ruben i Santo nisu imali nikakve veze sa Fabrikom [11]. Za Arnolda se navodi da je prešao u Grčku, da ne bi služio vojsku u Bugarskoj, što se može pretpostaviti i za ostalu braću. Ono što je najizvesnije je da su se braća tokom 1917. godine preselila sa porodicama u Beč, gde su u ulici Pareteštrase broj 24 vodili veleprodaju opšte robe. Po jednom zapisu posao je išao loše i Arnoldu Gadolu je po okončanju Prvog svetskog rata ponuđen posao u beogradskoj Fabrici trikotaže Albalu, koji je on prihvatio, a za njim su došla braća Salomon i Heskija, kao i Ruben i Santo [12].

Arnold Isaka Gadol, je rođen 1884. godine u Varni, Bugarska. Supruga mu se zvala Evgenija Fajnberg sa kojom je imao sina Harija rođenog 1905. godine i kćerku Anu udato Pečenik, rođenu u Sofiji 1911. godine. Početkom jula 1939. godine otišao za Grčku, a umro je 13.04.1942. [11,13].

Salomon Isaka Gadol, rođen je 1880. godine najverovatnije u Plevnu, Bugarska. Supruga mu se zvala Tekla Šumaum i imali su kćerke Reginu, rođenu 1912. godine u Ruse, Bugarska i Bertu rođenu 1917. u Beču. Regina je bila udata za Davida Štesla, kasnije takođe akcionara Fabrike „Šumadija“. Polovinom aprila 1939. godine Salomon je otišao u Grčku i njegova sudbina nije poznata [14].

Heskija Isaka Gadol je rođen 1881. godine takođe u Bugarskoj. Imao je sina Eduarda Gadola rođenog 1917. godine najverovatnije u Beču [15]. Njihova sudbina nije poznata.

Alfred (Biti) Albalu rođen je 1893. godine u Šapcu. Bio je oženjen dva puta: prva žena mu se zvala Leposava, dok je druga žena bila glumica Ljubica Josić, tetka kasnije prvakinja Jugoslovenskog dramskog pozorišta Olge Spiridonović. Za njega se navodi da je uhapšen

u avgustu 1941. godine i odveden na logor Banjicu u kome je i streljan [3].

Ferdinad Adolfa Giskan rođen je u Pivnicama u Vojvodini 1884. godine. Bio je direktor Jugoslovenske udružene banke. Umro je u Čikagu 1958. godine [11].

Jakov Jaša (Josifa) Alkalaj rođen 1870. u Beogradu. Umro 11.5.1949. u Beogradu, Industrijalac [11].

Samuilo Sima (Avrama) Alkalaj, bankarski činovnik i kasnije direktor banke rođen je 1887. godine u Smederevu. Sa suprugom Lepom Hefer imao je sina Alberta i kćerku Bertu. Sudbina nepoznata [11].

David (Max) Štesl (Stössl), rođen 1901. godine u Klagenfurt am Wörthersee. Bio je oženjen Reginom Gadol [16].

7. ZAKLJUČAK

Fabrika „Šumadija“ A.D. osnovana 1928. godine uspešno je poslovala i opstajala na tržištu tadašnje Kraljevina SHS/Jugoslavije. Nastala je kao akcionarsko društvo sa delimično uloženim inostranim i domaćim kapitalom. Inostrani osnivači bili su braća Gadol, koji su već imali bogato iskustvo u trgovini vunom između Srbije i Francuske i samim tim dobro poznavali prilike na domaćem tržištu. Domaći osnivač je bio Jaša Alkalaj sa grupom poslovnih saradnika. Kasnije će doći do promene vlasničke strukture i većinski vlasnik će pored braće Gadol postati Afred Albalu, koji će dugo upravljati i radom Fabrike. Fabrika je prvobitno bila orjentisana na proizvodnju trikotaže, ženskog i muškog rublja, da bi se kasnije njen proizvodni asortiman proširio i na proizvodnju rukavica. Vrlo brzo je postala jedan od vodećih proizvođača kada se radi o proizvodnji trikotaže u tadašnjoj Kraljevini, a zatim i rukavica, kako kožnih, tako i triko rukavica. Proizvodi Fabrike su uglavnom plasirani širom zemlje u Vojvodini, Hrvatskoj, Sloveniji, manje u inostranstvu. Već 1934. godine broj zaposlenih u Fabrici, koja je imala nekoliko pogona na više lokacija, prešao je 500. Kapital sa kojim je preduzeće radilo je, samo u periodu 1933. -1936. godina, udvostručen. Sirovine za proizvode su jednim delom nabavljane iz uvoza i to iz Čehoslovačke, Belgije, Engleske, Švajcarske, Nemačke, Austrije. Geopolitička kretanja, i nastupajući nacizam doveli su do destabilizacije tržišta, ne samo u zemljama Zapadne Evrope, već i kod nas. Broj zaposlenih u Fabrici počeo je postepeno da opada, tako da je u periodu Drugog svetskog rata, odnosno nemačke okupacije, Fabrika radila sa svega 16 zaposlenih, sve do 1944. godine, kada ju je u potpunosti preuzela Fabrika „Posavina“. Većinski vlasnik i upravnik Fabrike Alfred Albalu je kao Jevrej nastradao tokom Drugog svetskog rata. Sudbina ostalih vlasnika jevrejske nacionalnosti je verovat-

no bila slična, iako precizni podaci nisu dostupni. Napredak Fabrike „Šumadija“, njenu ekspanziju ne samo u pogledu proizvodnog asortimana i osvajanja tržišta, već i povećanja proizvodnih kapaciteta, zaustavila su unutrašnja reorganizacija, prevelika ulaganja, politička zbivanja, privredna depresija, povećanje poreza na promet, uvođenje poreza na luksuz i drugi faktori, ali Fabrika svakako ostaje jedan od najznačajnijih proizvođača pre svega rukavica, a zatim i trikotaže i rublja u tridesetim godinama prošlog veka na našem prostoru.

LITERATURA

- [1] Рафаиловић, Ј, *Развој индустрије на Балкану*, Институт за новију историју Србије, Београд, 2008
- [2] Поповић, Н, *Јевреји у Србију 1918-1941*, Институт за савремену историју, Београд, 1997
- [3] Lukić, N, *Fabrika trikotaže i rukavica Posavina a. d. na Umci 1934-1942*, *Phlogiston* 30, 410.
- [4] Arhiv Jugoslavije, Ministarvo trgovine i industije Kraljevine Jugoslavije (65), f. 427;
- [5] Arhiv Jugoslavije, Ministarvo trgovine i industije Kraljevine Jugoslavije (65), f. 1209
- [6] Arhiv Jugoslavije, Ministarvo trgovine i industije Kraljevine Jugoslavije (65), f. 575
- [7] Arhiv Jugoslavije, Ministarvo trgovine i industije Kraljevine Jugoslavije (65), f. 429
- [8] Arhiv Jugoslavije, Ministarvo trgovine i industije Kraljevine Jugoslavije (65), f. 585
- [9] Fabrika trikotaže i rukavica Šumadija A.D., Beograd, *Analiza bilansa, dodatak Narodnom blagostanju*, 16. 10. 1937, 150–151
- [10] Istorijski arhiv Beograda, Trgovački sud u Beogradu (224), k. 998, 139/37.
- [11] Istorijski arhiv Beograda, UGB, Kartoteka žitelja Beograda i Zemuna.
- [12] <https://groups.jewishgen.org/g/main/message/462358>. Preuzeto 20.6.2022; Irene Filip, Anna Peczenik Biographische Skizze einer Spanienfreiwilligen und Widerstandskämpferin. Preuzeto 20.4.2023 sa: extension://efaidnbmnnnibpccajpcgclclefindmkaj/https://www.doew.at/cms/download/c1g1o/web_span_filip.pdf chrome-
- [13] <https://www.geni.com/people/Arnold-Gadol/6000000193412871822>
- [14] <https://www.geni.com/people/Salomon-Gadol/6000000193413222866>
- [15] <https://www.geni.com/people/Henri-Heskija-Gadol/6000000193418935831>
- [16] <https://www.geni.com/people/David-St%C3%B6ssl/6000000018380735031>

Primljeno/Received on: 28.10.2023.

Revidirano/ Revised on: 26.11.2023.

Prihvaćeno/Accepted on: 28.11. 2023.

© 2021 Authors. Published by Union of Textile Engineers and Technicians of Serbia. This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution 4.0 International license (CC BY) (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>)